

Facsimil de la carta de Colom, impresa per Pere Posa i Pere Bru l'abril de 1493

ÒMNIUM CULTURAL

Montcada 20 pral. (Palau Dalmaes) - 08003 BARCELONA
Tel. (93) 319 80 50 - Fax: (93) 310 69 00

33

Butlletí del Centre d'Estudis Colombins

ANY XIII / Núm. 33 / juliol 2004 / Preu: 2 €

BUTLLETÍ DEL CENTRE
D'ESTUDIS COLOMBINS
ANY XIII / Núm. 33, juliol 2004
Director: Joaquim Arenas i Sampera
Secretaria de redacció:
Jaume Cañadas
Editor: Òmnium Cultural
Imprimeix: Casa Boada. Carrer Comtal,
26. 08002-Barcelona
Dipòsit Legal: B- 16689/95

NOTA

El contingut dels articles és responsabilitat dels Autors i no ha de coincidir necessàriament amb Els principis que regeixen l'Associació.

S'autoritza la reproducció, parcial o total, dels articles publicats en aquest butlletí, sempre que s'hi faci constar la procedència. Agrairíem que se'ns fes arribar un exemplar de les publicacions on els nostres treballs hagin estat reproduïts o esmentats o fins i tot una fotocòpia que identifiqui la publicació i la data d'edició.

Sumari

Editorial

Efemèride

Vida del Centre

Tribuna

- Cristòfol Colom el primer “indiano” del Maresme. Per *Joaquim Graupera*

Articles

- Colom contrariat pel seu cambrer. Per Dalmau Valls
- Colom va estudiar a Pavia. Per Ernest Vallhonrat.
- L'escrivà públic de Moguer acompanya Colom a «embargar navíos». Per *Pere Català i Roca*
- Una lectura dels Pleitos Colombinos. Per Ramon Navarro.

Bibliografia

El Imperio Español de Colón a Magallanes. Hug Thomas. Editorial Planeta. Barcelona, 2003.

Editorial

Esdevé feixuga, tanmateix, la tasca perllongada que el nostre centre fa quan a la recerca de la vera naturalesa del Descobridor del Nou Món.

Si comptem des dels inicis, ja són catorze els anys d'activitat constant i seguida que la investigació no s'ha deturat ni un moment.

Certament, s'han innovat aspectes prou vàlids i de gran solidesa sobre Colom i el món català. S'ha fet recerca al Capítol Catedral, a l'Arxiu del Notarial, a la Biblioteca de Catalunya a Barcelona, als fons històrics del castell de Cardona. S'han llegit i rellegit documents, una feina enriquidora que completa el ventall ben ampli que conforma la tesi catalana. Més de quaranta noves aportacions sobre la història del descobriment i Cristòfol Colom han estat aconseguïdes. Ara bé, la clau de volta de la catalanitat de Colom es resisteix a ser objecte definitiu dels treballs de recerca.

És per aquesta causa que hem començat l'editorial d'aquest número, qualificant la feixuguesa de la comesa empresa. No

perquè s'hagi de rebaixar la voluntat de continuar sinó per fer evident que ens cal saber fer i saber estar. I no abandonar mai la tasca i l'esperança. La veritat sempre sura, esmenta la dita popular. I des del convenciment que "surarà" fem una apel·lació als nostres socis, perquè, malgrat la lentitud dels resultats del nostre treball, continuem en el convenciment de la validesa de la nostra causa, això és saber ser. Saber ser colombins per actitud i saber estar en la línia de la pacient recerca tot i la feixuguesa que tot recercador està exposat. Qualsevol informació captada per un dels nostres socis, per senzilla que sigui, sempre és i serà una preuada aportació a l'obra que realitza el nostre Centre.

Joaquim Arenas i Sampera
President

Efemèride

*Portugal vol la propietat de la campana de la "Santa Maria".
Un jutjat de Madrid admet a tràmit la demanda de Lisboa.*

Europa Press / Madrid

Una jutgessa de Madrid ha admès a tràmit una demanda presentada per Portugal contra Espanya en què el Govern portuguès reclama que li sigui entregada la campana de la caravel·la Santa Maria, que actualment està dipositada en una cambra cuirassada propietat de l'Estat espanyol a l'espera de ser subhastada per una empresa privada.

La demanda va dirigida contra l'Administració General de l'Estat, el propietari de l'empresa que anava a subhastar-la, Conrado Causa Ayza, i el descobridor de la peça, Roberto Mazzara, que la va trobar en una immersió efectuada el 1994 en aigües portugueses.

Un lletrat dels propietaris va considerar "improcedent" i "insòlita" la demanda i va recordar que les autoritats portugueses havien rebutjat quedar-se la peça al dubtar que fos autèntica. Unes anàlisis posteriors van certificar que va ser la campana amb què es va anunciar el descobriment d'Amèrica l'any 1492.

Vida del centre

Tertúlies

El passat 31 de març el filòleg Jordi Gàlves i Pasqual ens refrescà un dels temes més apassionant i alhora cabdal per corroborà la catalanitat del Descobridor. Prenent com a punt de partida un estudi que el Dr. Izaguirre va realitzar per encàrrec del Centre i amb aportacions pròpies, Gàlves va dissertar sobre aspectes que cal considerar a l'hora de considerar com a catalanes les expressions i les repeticions dels escrits que l'Almirall va escriure.

El dia 4 de maig va ser el Sr. Ignasi M. Muntaner Pasqual, doctor en filologia catalana i investigador qui ens va oferir la conferència "Cristòfol Colom, català". Un resum molt ben estructurat de les aportacions que fins avui s'han fet sobre la catalanitat de Colom amb matisos i conclusions pròpies.

En ambdós casos els assistents van participar activament -en acabar les

conferències- a un debat molt interessant i animat que va ajudar a concloure amb gran satisfacció les conferències esmentades.

El 10 de juny va ser el Sr. Ernest Vallhonrat, soci i investigador del Centre qui ens va oferir la conferència “Beatriu Enríquez, l’amant de Cristòfol Colom i mare d’Hernando, probable germanastra del Rei Ferran el Catòlic” que publicarem íntegrament en el proper Butlletí.

Tribuna

El Butlletí número 5 del Grup d’Història del Casal-Aliança de Mataró va publicar aquest interessant i documental escrit el mes d’octubre de 1992.

Agraïm al seu autor, Sr. Joaquim Graupera, la seva conformitat, perquè sigui reproduït en aquesta secció del nostre Butlletí

Cristòfor Colom, el primer “indiano” del Maresme.

Aquest mes d’octubre es commemoren els 500 anys del descobriment del continent americà per part dels europeus. Sobre aquest tema s’ha escrit molt i crec que en futur proper es vessarà encara més tinta sobre el particular.

Una qüestió encara no resolta és l’origen i la procedència de l’almirall que adquirí “les índies” per a la corona castellana. Hi ha qui li atribueix la pàtria genovesa, gallega, portuguesa, entre d’altres, però l’article que llegireu, per si no ho teníeu prou complicat, explica com uns mataronins justificaven un Colom català i mataroní.

La polèmica es va presentar a la llum pública el dissabte 9 de maig del 1936 amb un article publicat al diari de Mataró.

Sembla ser que, a finals del segle passat, l’arxiprest de Santa Maria, Dr. Roig, va trobar una partida de naixement d’un tal Cristòfor Colom, fill de Bartomeu Colom i Maria Cabot, ambdós naturals i habitants dels Genovesos, nat l’any 1441; i com a avis paterns tenia a Dídac Colom i Dolors de Mata.

La data de naixement d’aquest Colom concorda d’entrada amb la data i l’edat de la mort d’en Colom el 1506 a l’edat de 65 anys. Aquesta troballa va venir acompanyada d’altres documents de l’Arxiu de Santa Maria de Mataró vinculats al mateix tema com són un contracte de terres de Bartolomé Colom, germà del descobridor i altres documents que relacionaven aquests personatges amb l’antiga masia dels Genovesos que ocupava el solar de l’actual Jutjat i l’Institut d’Ensenyament Mitjà “Damià Campeny”.

La intenció del Dr. Roig era publicar un opuscle que recollís totes les investigacions efectuades al respecte, però la mort del Dr. Roig va provocar que l’afer restés en l’oblit.

Lluís Falguera, autor de l’article abans citat, va ressuscitar l’afer l’any 1936, entrevistant a tres antics amics del Dr. Roig que veieren els esmentats documents l’any 1917: la família del mestre Joan Bta. Parés, ja difunt el 1936, Joan Sala i Francesc Anglada.

Lluís Falguera afegeix una sèrie de detalls que també vinculen els primers viatges de Colom amb Mataró:

. Els emblemes de la Santa Maria eren la Creu de la Candelària, de Santa Maria de

Mataró, i l'advocació a Sant Simó, protector dels mariners del Maresme.

. La visita que feu Colom al monestir de la Ràbida on hi havia el prior "adjuntorium Argentonae" argumenta que Cristòfor buscava l'amic frare d'Argentona.

Com a conclusió de l'article Lluís Falguera demana la creació d'una comissió per tal d'investigar l'autenticitat i l'existència dels documents esmentats pel Dr. Roig.

El dimecres 13 de maig de 1936 el Diari de Mataró publicava una entrevista amb el Sr. Joan Sala, un dels tres personatges citats en l'anterior article del Sr. Falguera, que havia vist els documents del Dr. Roig.

El Sr. Sala argumenta la hipòtesi del Colom mataroní amb els arguments següents:

. El fill de Colom es deia Dídac com l'avi que apareix en la partida de naixement del Dr. Sala.

. Les primeres badies descobertes a Amèrica per Colom porten els noms de Santa Maria i Sant Simó.

És el mateix Joan Sala que en un tercer article sobre el tema publicat en el mateix diari local, el dia 20 de maig de 1936, denuncia la reacció que els dos articles anteriors van despertar als lectors mataronins: la rialla i la burla. L'article acaba dient:

"...Si a Mataró no hi ha prou intel·ligents, ni nous savis, per a parlar d'ell (referint-se al Colom mataroní), al

menys que no riguin, si no n'hi ha prou aquí els buscarem a fora; però riure no!" Qui tingui humor i ganes que busqui, potser l'any que ve els llibres i les enciclopèdies ens parlin de què Cristòfor Colom era un capgròs mataroní que obrí la porta als futurs "indianos" del Maresme.

Bibliografia:

. *Lletra a la ciutat de Mataró. Cristòfor Colom, n'és fill?* Diari de Mataró, any XIV, 9 de maig de 1936, núm. 3810.

. *Colom és fill de Mataró? Un enterviu amb el Sr. Joan Sala.* Diari de Mataró, any XIV, 13 de maig de 1936, núm. 3813.

. *Mataró negligent, Mataró riu!* Diari de Mataró, any XIV, 20 de maig de 1936, núm. 3819.

Articles

Colom contrariat pel seu cambrer

per Dalmau Valls

A hores d'ara resta inacabada la publicació total de Pleitos Colombinos, edició iniciada a Sevilla, el 1964, per l'Escuela de Estudios Hispano-americanos. Del bastíssim i interessant recull documental només coneixem els instruments que configuren els volums I, II, III i, saltuàriament, el VIII.

Per a la confecció d'aquest article, ens valem del volum III, puix que ens permet, a través de la "probanza del Almirante de las Indias" (ho era Diego Colom) feta a Santo Domingo, el juny de 1512, d'expressar una contrarietat, si no una plena enrabiada, soferta per l'Almirall vell, el Descubridor, amb el

seu “cambrer” que havia subvingut a la curiositat de Juan de la Cosa, futur pilot.

Heus ací l’atestat de “Pedro de Arroyal, vezino de la villa de la Concepcion”:

(p. 66) “... dixo que oyo dezir a muchos marineros que no se acuerda de sus nombres que Pero Alonso Niño avia ydo a Paria con Christoval Guerra e con Hojeda e Juan de la Cosa los quales avian yendo con el almirante don Christoval el primero viaje e que este testigo vio como el dicho almyrante mostrava al dicho Juan de la Cosa las cartas del marear que fazia e Juan de la Cosa tomo notiçia para venir en aquellas partes e que seyendo este testigo camarero del dicho almirante don Christoval riño con el porque avia dexado al dicho Juan de la Cosa çinetos dias una carta de marear que era la prinçipal quel almirante tenia que llamava mapamundi”.

Val a dir que, en el joc a tres bandes - Colom, de la Cosa i el cambrer-, podríen dubtar amb qui dels dos darrers renyí l’Almirall. Però el possible dubte s’esvaeix per la declaració que trobem d’un altre testimoni, Diego de Alvarado:

(p. 175) “... oyo dezir quel dicho almirante don Christoval Colon avia reñido con un camarero suyo que se dize Pedro de Salzedo porque le avia mostrado çiertas cartas de marear a Juan de la Cosa”.

Considerem que Pedro de Salzedo i Pedro de Arroyal deuen ésser un mateix personatge.

Positiu, per a nosaltres, és que Juan de la Cosa no ocultava de qui havia après el coneixement marítim:

(p. 206) “Juan Gil... oyo dezir quel dicho almirante don Christoval Colon

amostro a muchos pilotos e marineros cosas de la mar e ellos lo aprendieron del, en espeçial Juan de la Cosa que oyo dezir muchas vezes que lo que sabya lo deprendio del dicho almirante...”.

(p. 213) “Pedro de Tudela... dixo que a oydo desyr lo contenido en la dicha pregunta a Juan de la Cosa que lo oyo desyr que todo lo que sabia destas partes hera por yndustria del dicho almirante e porquel le avia mostrado açerca dello lo que sabia e que dezia quel le dava la ventaja porque avia deprendido de lo que sabia destas partes”.

(p. 219) “Francisco de Morales... oyo dezir muchas vezes puede aver diez e ocho años poco mas o menos quel primero que descubrio a Paria fue el dicho almirante e que despues fue Hojeda por la platica que tenia Juan de la Cosa de lo que avia oydo dezir e platicar al almirante que yva por piloto del dicho Hojeda e queste testigo vido muchas vezes quel dicho almirante le ynponia en las cosas destas partes e que asy se dezia muy publico que por la yndustria del dicho almirante avia ydo el dicho Juan de la Cosa...”.

Tanmateix, guard a pronunciar-nos a la lleugera, car retrocedim:

(p. 8) “Bernaldo de Yvarra... vio e oyo al dicho almirante como se quexava de Juan de la Cosa diziendo que porque le avia traydo consigo a estas partes la primera vez e por onbre abil e el le avia enseñado el arte del mar e que andava diziendo que sabia mas quel”.

En el nostre Butlletí número 26 -juny de 2001-, el consoci Jordi Bilbeny, fent referència a l’estudi de la Carta de Juan de la Cosa (Santander, 1995), per F. Silió, al·ludeix “En Joan de la Cossa, militar occità que serví la causa de Renat d’Anjou i de la Generalitat de

Catalunya entre 1464 i 1472". Sense que, per la meua banda, em proposi ara l'apreciació cabdal del pilot, remeto a l'advertència preliminar al tom III de Pleitos Colombinos, signada per Francisco Morales Padrón, en la qual s'indica:

(p. XLVIII) "Notable, desde nuestro punto de vista, resulta todo lo que aquí se dice concerniente a Juan de la Cosa. Queda claro que Juan Vizcaino y Juan de la Cosa son una misma persona; queda también aclarado que el Juan de la Cosa de el Puerto de Santa María, del primero y segundo viaje colombino y compañero de Ojeda en 1499 es idéntica persona".

Colom va estudiar a Pavia

per Ernest Vallhonrat

S'atribueix a Hernando Colom i al Pare Las Casas haver dit que Colom va estudiar a la Universitat de Pavia, encara que cap d'ells cita en els seus llibres la paraula "Universitat".

Hernando Colom, a *Historia del Almirante*, Globus (Madrid, 1994), cap. III, pàg. 16, escriu: "Siendo de pocos años (Cristòfol Colom) aprendió las letras y estudió en Pavia lo que le bastó para entender los cosmógrafos a cuya lección fue muy aficionado".

Per la seva part, Fray Bartolomé de Las Casas, a *Historia de las Indias* (Madrid, 1957), cap. III, pàg. 23, diu: "Siendo, pues, niño lo pusieron sus padres a que aprendiese a leer y a escribir, e salió con el arte de escribir formando tan buena y legible letra (la cual yo he visto muchas veces), que pudiera con ello ganar de comer. De aquí le sucedió darse

juntamente al aritmética y también a dibujar y pintar, que lo mismo alcanzara si quisiera vivir de ello. Estudió en Pavia los primeros rudimentos de las letras, mayormente la gramática, y quedó bien experto en la lengua latina".

Arribats a aquest punt, Salvador de Madariaga, a *Vida del Muy Magnífico Señor Don Cristóbal Colón* (Madrid, 1984), Espasa Calpe, quarta edició, cap. V sobre "la clau del misteri", pàg. 63, escriu: "Se nos pregunta ¿Dónde y cuándo aprendió las matemáticas, la astronomía, y el latín? ¿Donosa en efecto? (...) ¿Cómo es posible que supiera nada quien nunca estuvo en la Universidad? La ingenuidad patente de este punto de vista no impide que se halle tácito o expreso en más de una biografía de Colón, como si no fuera posible aprender fuera de las aulas, y como si faltaran pruebas de que Colón era autodidacta".

Es dona el cas que l'únic lloc d'Espanya on apareix el topònim "Pavia" és un lloc de la província de Lleida, municipi de Talavera. Figura ja en el seu cens de 1359, però en el llibre *Els topònims de la Segarra*, d'Albert Turull, es cita un document datat a Pavia, en 1189.

Per una altra banda, l'historiador Yom Tov Asís (Aleppo, Síria, 1942), en *The Jews of Santa Coloma de Queralt* (Jerusalem, 1988), estudi econòmic d'una petita comunitat jueva del segle XIII, escriu: "Los pañeros más importantes fueron posiblemente Jocef y Vidal Franc, especialmente en la importación de paños franceses. Tenían relaciones comerciales (1298) con cristianos de Santa Coloma, Cervera, Montblanc, Les Roques, Sant Gallart, Pontils, Talavera, Aguiló, Porquerisses, Pavia, Argensola y el entorno de Queralt".

En el segle XIII, en el municipi de Cervera, vegueria i cap de comarca de

la Segarra, s'havia desenvolupat el barri jueu que va disposar d'una famosa escola de gramàtics i d'una notable biblioteca. Els reis d'Aragó tenien a Cervera un palau. En aquest palau van tenir lloc, l'any 1469, les corts en les que l'Infant Ferran, futur Rei Catòlic, va acceptar les condicions per al seu matrimoni amb Isabel de Castella.

La distància de l'antic camí reial entre la vila de Santa Coloma de Queralt, colindant amb la comarca de la Segarra i la vila de Cervera és de 30 quilometres. A la meitat del camí trobem el poble de Talavera, documentat ja (1020/1050) com a Talavera, de probable origen àrab, després cap municipal de la pedania de Pavia, situada a un sol quilòmetre en el sector nord-occidental d'aquell terme. Allí hi ha l'església de la Santa Creu i vestigis d'un antic castell en el qual, probablement, es trobés l'escola de fills de nobles i mercaders, regentada potser per gramàtics d'aquella famosa escola de la propera vila de Cervera.

L'escrivà públic de Moguer acompanyà Colom «a embargar navios»

per Pere Català

El 13 de febrer de 1515 –o sigui quan només havien transcorregut vint-i-dos anys de la Descoberta-, “Alonso Pardo, escrivano público e vezino de la villa de Moguer” va prestar una declaració, arran d'una “probanza del Almirante de las Indias”, que considerem molt aclaridora. Com que apareix publicada al volum III (Sevilla, Escuela de Estudios Hispano-americanos, 1984) de l'obra inacabada, Pleitos Colombinos, evidentment que cal no dubtar-ne de la

veracitat i, per tant, entenem que escau de reproduir els conceptes següents, expressats per Alonso Pardo, “ques de hedad de quarenta e çinco años” (és a dir, no pas un ancià a qui pogués fallar la memòria):

(p. 291) “A la primera pregunta dixo que conosçio a don Chritoval Colon almirante e que lo conosçio de veynte e çinco años a esta parte de vista que lo vido en esta villa de Moguer e en las Yndias del Mar Oçeano en la poblazon de Santo Domingo la postrera vez que vino de descubrir...”

(p. 292) “A la segunda pregunta dixo que lo que sabe desta pregunta es quel año que paso de mill e quatroçientos e noventa e dos años vido este testigo en esta villa de Moguer al dicho don Christoval Colon venir a embargar navios para yr descubrir las Yndias e que a la sazón este testigo hera escrivano publico en esta villa e fue con el dicho Christoval Colon a embargar los dichos navios e que vido quel dicho año partio el dicho don Christoval Colon deste rio de Saltes con navios e gente desta villa e de la villa de Palos para descubryr las Yndias e bolvieron del dicho viaje el año de noventa e tres e tornaron a este dicho rio de Saltes con nuevas que avia descubierto una yslla a la qual avia puesto nombre la Española e otras ysllas que llamavan Guadalupe e las Onze Mill Virgenes e otros nombres que al presente no se acuerda e que asy lo vido e oyo decir a muchos de los que con el dicho don Christoval vinieron asy desta villa de Palos de cuyos nombres no se acuerda e queste testigo vido al presente çiertos yndios quel dicho almirante truxo el dicho viaje los quales dezian que heran de la tierra que avian descubierto que desta pregunta tanto sabe”.

Passem per alt, a hores d'ara, l'empíricament debatuda “qüestió de

Palos” pertocant la localització i, en canvi, observem que, preparant el Primer Viatge, Colom anà, acompanyat de l’escrivà públic de Moguer -el referit testimoni Alonso Pardo-, “a embargar navios para yr descubrir las Yndias”.

Per a l’explicació del perquè o de la motivació de l’embargament, ultra la causa descobridora, remetem a l’article “Palos, vila dels Pinzón, penada” publicat al número 23 del nostre Butlletí, l’any 1999.

Anònim. Partida de Colom. Oli. Monestir de la Ràbida (Huelva)

Una lectura dels Pleitos Colombinos

per Ramon Navarro

PRESENTACIÓ

La Escuela de Estudios Hispanoamericanos de Sevilla, institució englobada dins el Consejo Superior de Investigaciones Científicas (CSIC), va començar el 1946 a publicar diversos volums amb la documentació dels llargs i nombrosos plets dels descendents de Colom amb la Corona.

Les males relacions de Colom amb la Corona van començar quan és arrestat per “deméritos y por usar mal de la merced” i és detingut per Bobadilla en el tercer viatge. Ja li treuen els títols de virrei i governador de les Índies i el 10% dels beneficis d’Amèrica. Això passa el 1500. Aleshores comença el seu liti *pendientiae* i acaba... mai, es podria dir.

Diego segueix les reclamacions de son pare i així comença la sèrie dels plets, que segons els autors de les Introduccions a aquesta obra són:

. El denominat “Pleito de Sevilla”, que acaba el 1509 amb una sentència que admet que serà virrei i governador amb caràcter hereditari i amb el 10% dels guanys, tot això d’acord amb les Capitulacions de Santa Fe; però que els jutges i demés funcionaris americans els anomenarà la Corona; a més, estarà lligat al “juicio de residencia” (és a dir, a entendre de plets civils i criminals en els terrenys de la seva governació, però només en el lloc on resideixi) i no podrà agafar indis per al seu servei. Tot això omple el volum I de l’obra.

. El denominat “Pleito de Darién”, lloc de la costa del Continent americà que el

fiscal dubta que el descobrís Colom i que dona nom al plet. Això omple els volums II, III i IV.

. El plet següent no té títol concret, i va tenir lloc entre 1515 i 1520, i la sentència deixa resolt que Diego gaudirà de l'exempció del "juicio de residencia" i podrà entendre dels plets dels seus territoris des de qualsevol lloc on estigui a cada moment.

. El 1524 la Corona entén que Diego ha actuat amb "defectuosa administració" i el desposseeix de tots els seus títols. Nou plet de 1524 a 1526, que un cop mort Diego segueix la vídua i el seu fill Luis, i acaba amb la sentència de Valladolid de 1527 que revoca totes les sentències anteriors i ordena repetir-ho tot.

. Apel·lació i sentència de Dueñas. Luis serà Almirall, però Virrei només sotmès a "juicio de residencia". Se li treu el benefici del 10% dels negocis americans.

. Apel·lació a la sentència de Dueñas, que acaba a Madrid el 1535: serà virrei de les illes i de la costa de Veragua i Paria, és a dir, només el que Colom va descobrir personalment i no del que després es va anar descobrint. Aquest plet omple el volum VIII.

. El fiscal apel·la aquesta decisió, continua dient que Pinzón és l'heroi de la pel·lícula i no Colom, com ja havia dit abans; finalment, tot acaba amb un arbitratge del cardenal bisbe de Sigüenza el 1536, és a dir, tres dècades després de la mort del Descobridor. Les conclusions dictades per l'arbitratge són:

- Títol d'Almirall de les Índies, amb les prerrogatives dels Almiralls de Castella.
- Res de títols de virrei i governador.

- Marquesat de Jamaica i ducat de Veragua (territori de 25 mil "leguas cuadradas").
- 10 mil ducats anuals de renda a les Índies amb caràcter de "juro de hereditat"
- 500 mil maravedís a cadascuna de les germanes de Luis.

Tot això és el que Luis Colom admet finalment. Després hi ha alguns plets menors que s'acaben el 1563 (!!!). Els successors de Luis, en morir aquest sense descendència masculina, s'engresquen en uns plets que duraran... fins a finals del segle XVIII.

En resum, la tossuderia d'ambdues parts, sense que cap d'elles vulgui fer la menor renúncia, dura el que dura. Els editors d'aquests volums diuen que es nota que estem entrant en el Renaixement, i en aquesta època els monarques no accepten perdre cap poder en mans dels nobles.

En aquest marc, tot aquest conflicte queda definit, de fet, com un conflicte entre senyoria-reialesa i privilegis-sobirania en el qual els jutges i els fiscals seran anomenats pels reis. No hem d'oblidar aquest detall fonamental en cap moment.

Pot notar-se que només han estat publicats cinc volums: I, II, III, IV i VIII. Tots ells entre 1964 i 1989. Un ritme molt lent. I més que ho serà, perquè hem pogut saber que el director de l'obra va morir, ningú està continuant-la i ens podem morir tots sense veure-la closa.

En tot cas, la publicació no arriba als plets que els familiars van sostenir entre ells quan va morir Luis Colom, el nét, sense descendència masculina. I precisament són aquests els més

interessants per a nosaltres. Aquesta enorme documentació es troba molt lluny de nosaltres i no tenim medis per conèixer-la amb el deteniment que mereix.

Els cinc volums publicats no es troben a cap biblioteca de Catalunya... menys a la nostra, la del nostre Centre. A la biblioteca de Catalunya van consultar el catàleg col·lectiu de les biblioteques catalanes. Qui vulgui tenir-los a la seva biblioteca ha de comprar-los al CSIC de Madrid a través d'una llibreria gran. No tarden gaire temps en arribar i cal dir que els volums no són gens cars.

PRIMER PLET

Diego Colom presenta a la Corona, en el temps de Joana la Boja, aquest memorial:

- Vol ser virrei i governador de tot el que s'ha descobert i de tot el que es descobreixi.
- Amb els salaris corresponents a aquests càrrecs.
- Ell anomenarà jutges a Amèrica i resoldrà tota mena de plets a qualsevol lloc on sigui (o sigui, amb l'exempció del "juicio de residencia").
- Vol un representant a la Casa de Contratación de Sevilla, on podrà vigilar les operacions, viatges i negocis amb les Índies.
- Vol el 10% del "provecho y rentas de Yndia".

La resposta del fiscal comença a mostrar la col·lecció d'arguments retorçats i contraris a Colom que els fiscals inventaran. Tornem a recordar que aquests fiscals són anomenats per la Corona a través del Consejo de Castilla:

- Diu el fiscal que les Capitulacions de Santa Fe no són un contracte sinó una carta-merced. I d'acord amb les lleis de Castella, no pot ser que els càrrecs de virrei i governador siguin hereditaris. Només el descobridor podia ser-ho. Tampoc, naturalment, Diego pot reclamar els salaris si no té els títols.
- El nomenament de jutges a Amèrica fou una "merced" concedida al descobridor, però no als seus hereus.
- Les lleis l'obliguen a tenir "juicio de residencia".
- L'Ordenamiento d'Alcalà impedeix donar el 10% del negoci americà amb caràcter obligatori.

A tot això, Diego només pot fer una cosa: queixar-se mentre guarda la roba. De seguida, Diego demana còpies autenticades de tots els documents reials que concedien privilegis hereditaris a son pare. En recull i en presenta a la Corona un total de 39.

I, d'aquesta col·lecció, que omple la major part d'aquest Volum I, en fa quatre còpies i les diposita a llocs diferents, conscient que si perd aquests papers i els originals de l'arxiu reial es "perdessin" també, ja no tindria res a fer. De les quatre còpies, dues les va dipositar a Gènova per mitjà de coneguts, una a l'Illa de l'Espanyola i la quarta al convent de Las Cuevas, de Sevilla.

Diego ja comença a veure que pinten bastons en aquest tema i que la Corona actuarà de qualsevol manera, justa o no, ajustada a la veritat o no, honesta o no, per tal de perjudicar-lo.

Però cal dir que si hagués acceptat aquesta primera sentència de Sevilla, que ja hem exposat, hagués sortit guanyant. Els infinits plets no van fer més que empitjorar-li les coses pas a pas, fins que al final, Luis, el net del descobridor, va haver d'acceptar l'última sentència que era bastant pitjor que la primera. De no haver-la acceptat, després de 30 anys de litigis, s'hauria allargat més encara sense res a guanyar.

Diego comença a queixar-se de la Corona mostrant la seva amargor, de manera lògicament dolguda: "es cosa grave e reprobada... ynterpretar y trastornar los privilegios e conçesiones de los príncipes en diminuçion dellos". I amb els documents a la mà, que presenta de seguida al fiscal, té tota la raó. Però aquí no és la raó el que està en joc, com podreu comprovar en tots aquests centenars i centenars de pàgines que omplen els plets colombins.

EL PLET SOBRE EL DARIÉN

Definit com "el pleyto que trata con su Alteza sobre la gobernación del Darien para ante su Alteza ante los de su muy alto consejo".

Tot comença quan Diego Colom apel·la l'anterior sentència i demana:

. No tenir residència fixa per entendre de plets americans (el "juicio de residencia").

. Poder nomenar jutges a Amèrica.

. Poder tenir indis (esclaus?) a la seva granja.

Es tracta de no deixar cap detall sense altra governació que la seva, i això precisament és el que la Corona no accepta. Nomena un fiscal, i aprofita aquesta apel·lació de detalls per a fer

una apel·lació total i sensacional que afecta ja no a les qüestions que apel·la Diego, sinó a tots els fets substancials de la Descoberta. Sembla, talment, que la Corona s'empipa, perquè Colom encara no en té prou i ho vol tot, i li vol donar una lliçó.

I aquest fiscal, criat de la Corona, ordena que els testimonis responguin a aquestes preguntes, entre d'altres (II, 101 ss):

. Si Paria la va descobrir Colom o no; el fiscal diu que "la tierra firme de Paria" (o sigui, el continent) la van descobrir Cristóbal Guerra i Pero Alonso Niño. En la terra ferma, el continent, està Darién, que dóna nom al plet.

. Que el Continent el van descobrir Alonso de Ojeda i Juan de la Cosa, per ordre de Juan de Fonseca, ara bisbe de Burgos.

. Que altres terres foren descobertes per Rodrigo de la Bastida i Juan de la Cosa, i no per Colom.

. Se li atribueixen altres descobertes a Viçente Yañes Pinçon, i no a Colom.

En general, les preguntes van dirigides a dubtar que Colom fos el descobridor de tot. Es tractava de treure-li molts mèrits que es volen atribuir a altres mariners, en especial Pinzón. Tot això ho fa el fiscal "en nombre del Consejo de sus Altezas", expressió habitual en els papers del fiscal.

Naturalment, Diego s'enfada molt. Primer volen treure mèrits a son pare, cosa indignant. Segon perquè la Corona fa passar el temps amb testimoniats múltiples amb allargament dels terminis donats a ambdues parts (passen els anys...) i perquè la documentació que ell aporta ho diu tot i no és necessari afegir

res més (II, 33 ss). Així, es troben al sumari:

. Les Capitulacions de Santa Fe (còpia reduïda i no literal).

. Real Carta Merced atorgada a Colom a Granada el 30-4-1492 i confirmada a Barcelona el 28-5-1493.

. Altres cartes dels Catòlics a Colom en les que li atorguen poder per nomenar lloctinent, no pagar impostos per les mercaderies que portés d'Amèrica, etc (II, 59 ss).

. La Butlla d'Alexandre VI (II, 147 ss).

Amb aquesta documentació aportada per Diego, tot ha d'estar clar i no poden haver-hi discussions moratòries. Això és el que ve a dir Diego, però el fiscal és evident que segueix unes consignes polítiques molt clares, perquè no es fixa ja en els motius d'aquest plet (algun, quasi anecdòtic) sinó que polititza el plet desviant-lo dels motius que l'han provocat i fent una estrepitosa reinterpretació de tota la història del Descobriment. La Corona no dubta, en forma molt lletja, en fer joc brut de manera desconsiderada i insultant amb el fill del Descobridor i amb la memòria de son pare.

Ens criden l'atenció aquests dos petits detalls:

. El rei vol conèixer el parer del tribunal i vol ser consultat abans de dictar sentència (II, 7).

. El rei diu que s'aturi tot el plet mentre ell sigui de viatge (II, 129).

Queda clar que el rei s'interessa directament per aquest plet, perquè està en joc el que va prometre i després no va complir. Precisament Diego posarà al rei per testimoni més d'una vegada:

. Demana al rei que digui si és cert o no que Colom va ser enviat per ell a Palos per l'expedició (II, 55 ss).

. Demana que faci enviar uns vaixells, perquè comprovin, "in situ", que Darién, Paria i Veragua són la mateixa costa (el Continent) que va descobrir Colom (II, 51).

El rei no va fer cas. No es troben al sumari les seves respostes, ni tampoc les respostes a les acusacions de Diego dirigies al rei i al Consell de Castella contra el fiscal, dient que deixa passar el temps innecessàriament, que no respon als seus escrits i arriba a demanar a la Corona que acusi al fiscal de "rebel·lia" (II, 133 ss).

Els testimonis que Diego presenta perquè responguin a les preguntes del fiscal són més de cent i responen a un nombre de preguntes que oscil·len entre 11 i 16. Total, un volum de 400 pàgines (és el III).

Les preguntes del fiscal, recordem-ho, volen fer trontollar tot el que fou la Descuberta: vol presentar a Colom només com descobridor d'una part d'Amèrica i, a més, no del Continent (on es troba Darién, que dóna nom al plet); això voldria dir que només unes illes són patrimoni de la governació de Diego però no tota l'Amèrica descoberta, que seria patrimoni reial, perquè els documents reials a Colom només parlen del que ha descobert ell, no altres. Només així s'entenen les preguntes que el fiscal fa, i només així s'entén tota la parafernalia de papers i més papers, testimoniats de qualsevol mena...

Els més de cent testimonis que aporta Diego diuen el mateix i amb molta contundència; tots són mariners de les tripulacions de Colom o veïns de

Moguer o de Palos que els van veure sortir:

. Que Colom fou el primer en descobrir-ho tot. Que ell va obrir les portes a descobertes posteriors d'altres, utilitzant sempre les "cartas de marear" que Colom va dibuixar.

. Que això "es publico entre las personas que dello tienen noticia"; "es publica boz e fama entre marinos e personas que dello tienen noticia".

. Que Darién, Payra, i Veragua és tot la mateixa costa (el Continent) descoberta per Colom.

Tots els testimonis afirmen les coses amb total contundència, amb frases com aquesta o semblants:

"tenia el almirante por uno de los mayores onbres del mundo en este tiempo del arte de marear e para descubrir e que no cree que sy el no descubryere lo que descubryo nadie se pusiera en lo descubryr".

Lorenço de Armada, mariner del segon viatge, diu:

"... sy no fuera por la yndustria del dicho almirante que no fueran tan presto descubyertas las dichas Yndias porque antes que se descubriesen oyo dezir este testigo a muchas personas que partiendo de Castilla fasya el hueste no se podia hallar tierra" (III, 271).

Les declaracions són d'aquest estil, amb una contundència total. Tothom pinta el Descobridor com un home que sabia què feia, que només sota la seva direcció es podia descobrir Amèrica i que això era públic i notori, sense cap mena de dubte. No és necessari repetir

aquí més declaracions. Només repetirem que tots aquests testimonis eren absolutament innecessaris perquè els documents reials ho deixen tot molt clar. Només figura Colom com a factòtum de tota la Descoberta. No es menciona el nom de ningú més. Els documents els aporta Diego... però el fiscal no es mou amb lògica ni racionalitat. Només fa el que li demana la Corona sense reparar en medis per intentar desprestigiar Colom. Es tracta d'avorrir els Colom amb plets i més plets. Judges i fiscals són empleats seus i del Consejo de Castilla.

Malgrat els testimonis, el fiscal s'atreveix a concloure això:

. "La verdad es quel dicho don Cristoual Colon nunca vido la dicha probiença del Darien ni las otras que dize que se descubrieron por su yndustria..."

. "... e puesto que las dichas probincias despues que fueron conçedidas a los Reyes Catolicos o el Papa e ellos ovieron echo donaçion dellas al (Colom) aquella no le aprobecharia porque aquella seria e fue ynvalido a en a los Reyes Catolicos o al Papa e ellos ovieran echo donaçion de las dichas yslas e tierra firme por ende a vuestra alteza" (II, 143, ss).

El fiscal no estava boig. El fiscal obeeix al seu amo, el monarca, i com a tal, feia el que li manava el rei i el Consell de Castella. La llei i la raó són secundàries al costat d'aquest fet. El fiscal, per a trobar bases per a la seva opinió busca els seus testimonis, perquè diguin... el que han de dir. Els propis editors del volum IV, que omplen els testimonis del fiscal, ja diuen en la introducció que aquestes declaracions poden estar determinades pel subjectivisme, pel temps transcorregut... i per altres motius, afegeixo jo.

És clar que aquests testimonis han estat aleccionats perquè diguin el que convé: els editors ja mostren que alguns diuen falsedats, coses increïbles, contradictòries...

Podeu comprovar personalment, a la introducció del volum IV, els arguments dels editors que parlen de l'enfrontament d'algunes declaracions amb els documents segurs i indubtables que es coneixen.

Afegeixen els editors, i això és també important:

. “El proceso se dilataba más y más, se buscaban y encontraban callejuelas jurídicas, trámites dilatorios, todo ello desembocaba en nuevos procesos y probanzas” (IX, XXI).

Només afegirem que el volum IV l'omplen les declaracions del fiscal, i que el fiscal aconsegueix que els seus testimonis, també molt nombrosos, facin declaracions com aquestes:

. Que el Continent el van trobar Cristóbal Guerra i Pero Alonso Niño.

. Rodrigo de Bastida y Juan de la Cosa van descobrir Darién.

. Viçente Yañes Pinçon va descobrir territoris que després es van atribuir a Colom.

. Igualment Diego de Lepe y Juan de Solís.

En resum, en llegir això, qualsevol podria preguntar-se si Colom va descobrir alguna cosa.

EL CONSELL DE SAVIS I LA PISTA FRANCISCANA

Tots sabem per la “història oficial” que els Catòlics no veien clar l'empresa que

els presentava Colom. I que els reis van fer passar el tema per una comissió de savis, que va dir que no, i Colom va convèncer al confessor de la reina (en secret de confessió) i ell a la reina, que va empenyorar les seves joies, etc.

Bé, doncs alguns testimonis no diuen això. Diuen això altre:

. Diego Colom posa al rei Catòlic per testimoni que en proposar son pare la Descuberta s'ho va prendre “por ynposible e cosa de burla”. I després de set anys el van enviar a parlar amb els bisbes de Sevilla i Granada “para ver si traya camino lo que dezia” i que els dos bisbes i Juan Cabrero, “camarero de vuestras altezas”, van parlar favorablement de l'empresa. I això els va convèncer.

. Andrés del Corral, de Puerto Real, de la tripulació de la Descuberta, és testimoni a Madrid de les negociacions entre Colom i els Catòlics:

“viendo como los del consejo e otros le eran contrarios dixera a sus altezas que pues no le creyan a el quel darya persona a quien creyesen e que entonces llego un flayre de la orden de San Francisco cuyo nombre no sabe el qual dixo a sus altezas que hera verdad lo que aquel almirante desia e entonces le despacharon e vino a estas partes a descubryr...” (III, 37-8).

. Juan Rodrigues Cabeçudo: “este testigo vydo al dicho almirante en esta villa de Moguer andando negociando de yr a descubrir las Yndias con un frayle de San Francisco que andava con el e que a este testigo le demando... una mula alquilada para en que fuese el dicho frayle a la corte a negociar e se la dio y de dicho frayle fue en ella a negociar” (III, 271).

. En el volum VIII, un testimoni diu que el monestir de la Ràbida és franciscà i que aquell frare d'aquell convent que va ajudar a Colom es deia fra Antonio de Marchena.

. Bartolomé Colom, el germà: "... este testigo andovo con el dicho almirante Cristoual Colon sollicitando con el rei e la reina... al tiempo que la solicitaba hazian burla del dicho almirante e este testigo diziendo que querian descubrir otro mundo nuevo..." (III, 99 ss). I no diu res de cap comissió nomenada pels reis.

Acabem de veure dues coses: primera, que ningú cita tal comissió (potser el rumor-llegenda pogué venir d'una consulta al Consell de Castella) i si, en canvi, van ser testimonis de la incredulitat dels reis i també de la persona que els va convèncer. I segona, el frare franciscà. Ell ja havia anat a La Ràbida, que aquí es defineix com a convent franciscà (Vol. VIII). I sabem que Colom es va presentar als reis per primera vegada vestit amb l'hàbit de Sant Francesc i que va demanar ser enterrat vestit amb aquest hàbit.

En Francesc Albardaner m'ho va dir clar: aquell home pertanyia a l'ordre tercera de Sant Francesc, que encara existeix, formada per seglars -no monjos- de manera semblant (m'ho va dir un membre de l'ordre tercera franciscana) als membres d'Acció Catòlica.

Un convent franciscà, un frare franciscà que sembla tenir un paper transcendental, un descobridor que utilitza l'hàbit franciscà en moments importants de la seva vida. Sembla ben clar que estem davant d'un membre de l'ordre franciscana. El propi Albardaner ja havia iniciat feia temps els primers escorcolls en aquest sentit i jo les vaig

continuar. A la seu franciscana de Barcelona (carrer Santaló) gairebé no conserven documents i donaven tota la documentació medieval per completament perduda. Només vaig prendre nota d'un detall que hem comentà el bibliotecari del centre, mossèn Agustí: l'ordre tercera de Sant Francesc no existia en aquells temps a Castella però si als regnes de Ferran el Catòlic. No ens faltaria, arribat el cas, assessorament històric sobre l'ordre franciscana d'aquell temps.

El que jo buscava (o potser somiava) era una llista dels membres de l'ordre tercera franciscana de Barcelona del segle XV on podria trobar-se Colom. Algú, quan li deia això, em va mirar com pensant que era un il·lús i que somiava truites. Però estirant del fil vaig saber que els documents dels convents venuts en subhasta per la desamortització de Mendizábal se'ls va quedar el Ministerio de Hacienda, que era l'encarregat de la desamortització.

Els van tenir a la Delegació d'Hisenda de Barcelona fins que a mitjan de segle XX es van treure del damunt tota aquella paperassa i la van donar a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, on estan catalogats. Tones de paper.

I la truita que jo somiava va resultar que no era tal truita, sinó real: no una, sinó tres llistes de l'ordre tercera franciscana de Barcelona, Però una estava feta quan el Descobridor tenia aproximadament sis anys; la segona quan ja feia trenta anys que era mort, i la tercera dels segles XVIII-XIX.

Novament, com una mena de maledicció, la sort va mostrar poc interès pels colombistes catalans... I ja portem tres generacions d'historiadors sense que la sort ens doni el cop de mà que tant necessitem.

Prensa barcelonesa de Pere Posa i Pere Bru on s'imprimí, l'abril de 1492, La Carta de Colom

LA SEGURETAT DE COLOM I EL COLOM "IL-LUMINAT"

Les historietes oficials han presentat, de vegades, un Colom il·luminat, un místic què per inspiració divina? veia una absoluta seguretat que més enllà del mar hi havia una cosa gran desconeguda.

Potser aquest quasi-misticisme de Colom tingué la seva base en el que afirmen alguns testimonis:

. Rodriguez Cabeçudo: "... lo que sabe... es que muchas personas hazian burla del dicho almirante de la empresa que tomava en yr a descubrir las dichas

Yndias e se reyan dello e aun culpavan a este testigo porque avia dado la mula e que publicamente hazian burla del e tenyan por vana su empresa lo qual oyo dezir publicamente a muchos personas desta villa (Moguer) e aun fuera della" (III, 272).

. Martin Gonçales, de Moguer: "muchos onbres sabios desyan que corriendo por el ueste des del cabo de Sant Bicente e por otros vientos que señalaban desyan que nunca hallarian tierra aunque andoviesen dos años e porque todos dezian que hera cosa vana la esperança del dicho don Cristoual Colon e hazian burla del diziendo que era ynposible hallar tierra el dicho almirante" (III, 275).

. Pablos Martin: "... al tiempo quel dicho almirante viejo andava adereçando para yr a descubrir las dichas Yndias todos hazian burla del e dezian quel ni los que con el yvan avian de bolver e que esto se dezia publicamente" (III, 276).

. Cristoual de Triana, veí de Moguer: "... hazian burla del dicho almirante viejo porque tomava tal empresa e se reyan dello e lo tenian por loco" (III, 279).

. Juan Rodrigues de Mata, pilot: "este testigo no quiso al dicho primero viaje venir con el dicho almirante porque lo tenia por cosa vana e pensava que no se havian de topar con tierra y sabia que el rey de Portugal avia armado una o dos vezes e se bolvieron syn hallar tierra" (III, 353).

. Alonso Pardo, veí de Moguer: "todos andavan fazendo burla... lo tenian por muerto a el e a todos los que yvan con el e que no avia de venir ninguno" (III, 283).

Si Colom ja hi havia estat però no volia explicar el seu secret a ningú (només sota secret de confessió), la gent es preguntaria com ho sabia ell que aquella terra existia. Tan entossudit el van veure que a la gent senzilla de l'època els hi semblaria un il·luminat. Ell, contra totes les opinions de mariners, pilots i cosmògrafs deia que ho trobaria. Només una mena de místic podia intuir allò... i encertat-ho. D'aquí va venir, potser, la historieta del pilot naufrag que Colom recull a les Açores. I d'aquí potser va sorgir la llegenda d'home "escollit" que intueix el que ningú sap i l'encerta.

Quina explicació, sinó, podia haver per aquella gent? Evidentment no va dir que Amèrica ja estava descoberta. A falta d'aquesta explicació calia inventar-ne una.

Això ho lligarem amb altres detalls recollits entre els testimonis. Resulta que molts mariners de la primera tripulació, en passar els dies, ja pensaven que no trobarien res i, naturalment, calia tornar per assegurar la subsistència pel que fa a aigua i aliments. Són molts els que diuen en aquest volum III que la tripulació li va plantar cara i que ell es va haver de posar seriós i vèncer l'estat d'ànim dels seus homes. Diuen que Colom els va proposar uns quants dies més i si no trobaven res, tornarien. Un dels testimonis concreta més: els mariners van arribar a agafar les armes contra Colom i ell els va dir que molt de compte ja que comptava amb la confiança dels reis i si el mataven a ell o a alguns dels seus criats firmarien la seva sentència de mort. Tot seguit els va proposar quatre dies més de navegació com a temps límit. Abans de complir-se aquell termini trobaven terra.

Repetim, són molts els que ho expliquen, això. I això deixa una cosa ben clara: ell sabia positivament on

estava aquella terra -no s'explica sinó la seva seguretat davant d'aquella situació crítica-. L'encert de Colom devia produir, sens dubte, una gran commoció entre els mariners: ha sabut com arribar, ha sabut que faltava poc. Era un do diví, cosa creïble al segle XV? Era un secret explicat per algun naufrag? Aquella tremenda impressió dels mariners havia de tenir una sortida o altra, i d'aquí poden venir les llegendes. Els mariners sabien que l'havien pres per un idiota, i no tan sols a la corona hispànica. Estem davant d'un interrogant per a la gent de l'època i això demanava una explicació... o una llegenda. És fàcil que els senzills mariners el descriguessin com un il·luminat.

Això no resulta difícil d'entendre. Quasi podríem dir que la llegenda al voltant de Colom era obligatòria. És tan difícil acceptar que ja hi havia estat abans en un viatge de predescoberta? No ho és. En el llibre de Joaquim Arenas *A la recerca d'una història amagada* hi trobem una excel·lent cronologia de viatges a l'altra banda de l'oceà.

Allà llegim que els bacallaners de Bristol i els bascos ja havien arribat a Terranova buscant bacallà. Altres intents també s'havien fet, segurament amb diferents fortunes. En altres paraules: Colom no fou el primer en arribar a Amèrica; altres, abans d'ell ja hi havien estat. Però imaginem la impressió dels bacallaners en veure Terranova, un paisatge inhòspit, la tundra canadenc, sense arbrat, fred, desert (els esquimals són pocs, com és propi d'unes terres fredes). No els interessà i ningú en va fer una publicitat gran de la troballa.

Com se n'assabenta Colom d'això? Aquest detall si que és fàcil de mostrar que és versemblant: el Descobridor és un mariner de tota la vida i quan un mariner toca port té set de vi i fam de

dones: tot port és ple de tavernes i prostíbuls. I en aquestes tavernes plenes de mariners ansiosos d'explicar les seves aventures a la mar, pogué assabentar-se que s'havia vist terra oceà enllà. Només en un ambient mariner variat i xarrador era possible assabentar-se.

I sabia una altra cosa quan va anar a conquerir aquelles terres en nom dels reis: sabia que podria conquerir-les amb pocs mitjans perquè la gent d'allà eren paleolítics, sense coneixements del metall, de la pólvora, de la roda... Només sabent positivament això podia comprometre's a conquerir allò amb tres barquets i un grapatet d'homes. Perquè no hem d'oblidar que la descoberta és una operació de conquesta, un fet imperialista, colonitzador: és a dir, sabia que aquelles terres no tenien amo (el contrari seria un casus belli amb el propietari d'aquells territoris). Fixem-nos si sabia coses, Colom: que les terres existien i on, que estaven per conquerir i que els habitants eren fàcilment dominables pel seu nivell cultural paleolític.

Però tenia un dubte en un dels punts: que allò no tenia ja propietari. Només així s'explica l'existència de l'anomenat Passaport per al Gran Khan, carta dels reis deixant en blanc el nom del destinatari i que, en cas de compromís, servia per dir que ells estaven allà fent "turisme" i demanen acolliment per aquells homes i oferint el mateix si es donava el cas. I és que tot podia passar en terres desconegudes...

Podem imaginar, com a cosa versemblant, que així foren les coses. Creure en la història del pilot naufrag són ganes de creure en arguments de novel·la. Cal fe per creure això. Però no cal tenir-ne tanta quan les coses es presenten de forma normal en circumstàncies normals.

La terra que van veure els bacallaners era una invitació de no voler saber res amb un desert fred. Però en un clima tropical humit les coses són diferents perquè hi ha abundància de vegetació i fauna. Aquelles ignotes no van interessar ningú... fins que algú va veure que allà hi havia negoci: conquerir-les en nom d'un sobirà que veuria engrandides les seves possessions a baix preu. Aquesta fou la idea del Descobridor, que en rigor hauríem d'anomenar Conqueridor, perquè el que va fer no va ser descobrir allò que ja estava descobert, sinó conquerir-ho i fer una gran publicitat com si fos el primer en arribar.

No hi ha necessitat d'històries fantàsiques: Amèrica es va descobrir quan era el moment de descobrir-la; a algú se li havia d'acudir l'empresa de la descoberta-conquesta d'unes terres que en el món mariner no eren un secret absolut.

Aquesta explicació és l'única que no requereix d'histories de pilots o d'il·luminacions, coses ambdues fàcils d'explicar, perquè alguna explicació els calia trobar a aquella gent en comprovar la certesa amb què Colom envoltava la seva actuació.

EL SISÈ PLET

El Volum VIII està dedicat al sisè plet colombí que és l'apel·lació d'ambdues parts a la sentència de Dueñas (fi del cinquè plet, del que no s'ha publicat res). Aquesta sentència es dictà el 1534 i posa fi a tot un procés que comença el 1524 i quan el 1527 sembla acabar-se, la Corona ordena repetir-lo tot. És a dir, la sentència de Dueñas és el fi d'un procés legal que arriba a durar deu anys i que tampoc serveis de res perquè les dues parts fan apel·lació. Donem-nos-en

compte que tot això és per cansar i desanimar al més voluntariós.

I així fou, Lluís Colom no va voler passar-se la seva vida pleitejant com el seu pare Diego. Ell, Lluís, va néixer ja “denunciant” i “denunciat”, va néixer portant sota el seu braç un sumari que pesaria ja molts més quilos que ell mateix. Per això va dir prou.

La sentència de Dueñas diu en resum:

. A Diego se li reconeix el títol d'Almirall amb els mateixos drets que un almirall de Castella.

. Darién és al Continent, i per tant de la governació de Diego, però els jutges els anomenarà la Corona. També, sense proposta de Diego, la Corona nomenarà lliurement tota mena de funcionaris en aquesta zona.

. Tampoc podrà posar jutges a la Casa de Contractació de Sevilla

. Se li neguen una part dels beneficis americans.

. No quedarà exempt del “juicio de residencia”.

. També se li neguen altres privilegis que per a nosaltres són ja secundaris (VIII, XVIII).

Però aquesta sentència diu que hi ha dues coses que les ha de decidir la Corona i no aquest tribunal:

. Si Diego serà o no virrei i governador.

. Si li correspondrà o no el 10% dels beneficis sobre els beneficis de les Índies.

A aquestes dues qüestions, i de passada també a totes les altres, Diego fa apel·lació i d'això tractem ara. Diego mor i la seva vídua i el seu fill Lluís

continuen el plet. La vídua va demanar que per evitar dilacions el Consejo Real es pronunciés sobre les dues qüestions pendents. No li van fer cas (no sorprèn: les dilacions per part de la corona són la seva millor arma i serà, finalment, l'arma vencedora).

Els editors d'aquest volum ja diuen que el fiscal, un tal Villalobos, fa una argumentació “evidentment forçada i partidista”. Veurem les coses interessants d'aquest plet a mesura i amb l'ordre que van sorgint:

a) El fiscal troba testimonis que diuen que Martín Alonso Pinzón també abrigava la idea de descobrir les Índies, que va venir de Roma amb un mapa d'Innocenci VIII que tenia a la seva biblioteca vaticana. Els editors ja diuen que “este aporte pinzonista parece inventado a posteriori”. Fixem-nos en què la jugada, per falsa, és molt, molt bruta per part de la Corona.

b) El testimoni Pero Vázquez, mariner de Palos, diu que ell va anar a l'expedició portuguesa i que en arribar als Sargazos va tornar. Li diu a Colom que arribat a aquest punt calia continuar.

c) Els Pinzón s'afegeixen a l'empresa amb molt d'entusiasme: tots els testimonis del fiscal diuen que prometen als mariners riqueses enormes, bons sous i pagar els deutes que tenien pendents que no els permetia enrolar-se en viatges... i munten l'expedició en barcos de la seva propietat (¡¡¡).

d) Els testimonis de la família Pinzón són impressionants, van a per totes.

. La Descoberta fou idea de Martín Alonso Pinzón i tot comença quan ve de Roma amb aquell mapa.

. Colom va poder anar a negociar a la Cort, perquè Pinzón li va pagar el viatge.

. Colom va voler tornar tres dies abans del Descobriment, però fou Pinzón el que el va engrescar a seguir i si no és per Pinzón Amèrica no es descobreix.

. A L'Espanyola va arribar primer Pinzón que Colom.

Els Pinzón pinten al seu avantpassat com l'heroi de l'empresa, el que va posar els diners, paga els mariners i els barcos: sense els diners pinzonians no hi hauria hagut Descoberta (la Corona sabia bé que els diners sortien d'una operació financera entre Ferran el Catòlic i Santàngel). Es necessitava barra per tirar endavant amb aquestes mentides. Els papers signats per la Corona en el seu moment (que Diego aporta i que consten en el sumari) ja diuen prou clar que és Colom el que va tenir la idea i organitzà l'expedició i que els barcos no eren dels Pinzón. Si aquests testimonis del fiscal s'admetien com a certs calia reescriure tota la Descoberta... sense documents.

e) El primer escrit de Diego en aquest plet (VIII, 23 ss) ja diu clarament que ho vol tot sense la més mínima renúncia del que es va pactar el seu dia. Vol poder nomenar jutges, allà, tenir el registre de les naus que van a Amèrica, poder encunyar moneda allà i un etcètera molt gran. Vol tota l'administració i jurisdicció a les Índies com a virrei i governador.

f) El fiscal (o sigui, la Corona) s'oposa de forma igualment total: Colom no va descobrir més que fins a Cuba, però no el que hi ha al sud, és a dir, el continent; que als documents que van signar els Catòlics tenen una particularitat: "no dixo en nombre de los reyes que despues dellos

viniesen", sinó solament en nom d'Isabel i Ferran, per tant, el rei actual (Carles I) pot revocar-ho tot i d'aquesta forma no tindrà cap obligació amb els Colom. Diu el fiscal: "(Les Capitulacions) son mera donaçion y no contrato e no paso a herederos" (VIII, 35 ss). I segueix dient el fiscal que les Índies no es van descobrir "por yndustria e mano del dicho Colon antes fue por yndustria e mano de otros que primero lo ynbentaron y sacaron de mas origen y pusieron en ello sus personas parientes e amigos nabios e caudal los quales lo tenian e mucho credito para lo poder y heran ssabios en el arte de navegar...dicho Colon no era conosçido ni a la sazón tenia creditos para juntar nabios y gente...lo descubierto en su vida aunque el fueses en la navegacion no se pudo dezir descubierto por su mano e yndustria aviendo sido por mano de otros antes en la navegacion yba ya sin tino e desconfiado e se queria bolber e los que dieron su yndustria e obra perseveraron en la navegacion e animaron al dicho Colón...en ansi animados efectuaron el dicho descubrimiento...e ansi no se puede dezir que el dicho Colón cumplió las Capitulaciones ni las condiciones de los pibilegios que se avian de cumplir en forma especifica y en caso que lo que dicho es cesara la dicha capitulacion e pibilegios...no se an de guardar, antes vuestra Alteza los puede i debe rrevocar..." (VIII, 79 ss). És molt curiós que el fiscal diu tot això al principi del plet sense haver escoltat encara cap testimoni. Això és fonamental: el fiscal no podia saber res de tot això perquè la bibliografia sobre el tema en aquell temps quasi no existia ni deia aquestes barbaritats en cap lloc. El fiscal és alliçonat prèviament, això

està clar. I els documents que ell mateix reconeix conèixer i que figuren, també, en aquest sumari diuen:

. Privilegio de 18-XI-1493: "...porque el dicho almirante Cristoual Colon ha descubierto primero que otro alguno tierras de las dichas yslas y somos çiertos e certificados que fue el primero que vio y descubrio las dichas yslas..." (VIII, 95 ss).

. La reial cèdula de 16-VIII-1494 només cita a Colom i no comparteix cap privilegi amb ningú altre (VIII, 91 ss).

Amb això tenia que restar clar per a fiscals i no fiscals. Si no és així i el fiscal continua amb el "tot s'hi val" per posar obstacles als Colom és, perquè té ordres de la Corona per fer-ho, encara que sigui deshonestament.

Però seguim que ara ve quan el maten. Agafeu-vos fort:

g) El fill de Martín Alonso Pinzón, que es diu Juan Martín Pinzón, diu que Colom havia promès a son pare la meitat dels beneficis atorgats pels catòlics perquè son pare va posar els barcos i els diners. Però que ell, el fill, renuncia a aquesta meitat que li correspon (VIII, 109 ss). Això ja és inqualificable. Seguim: el fiscal arriba a la conclusió que Colom va mentir als Catòlics i no els va dir res d'aquest tracte amb Pinzón. Quan tornen de la Descoberta Pinzón estava molt malalt i va morir de seguida en arribar a Palos. Aleshores Colom va a la Cort i els torna a enganyar i s'emporta ell tot el mèrit sense mencionar la part que li correspon a Pinzón (VIII, 113 ss). Això ja és fortíssim. Els documents oficials desmenteixen això i no hi ha cap prova a favor d'aquest Pinzón. Com és que el fill declara això del

50% després de tant de temps transcorregut i alhora hi renuncia? Només hi trobem una resposta: ha estat comprats per la Corona.

Perquè aquesta infinita voluntat de no fer justícia als Colom? És fàcil trobar la resposta: Carles I vol tota la jurisdicció i administració americana perquè un monarca del Renaixement no tolera intromissions de la noblesa en el seu poder. I no li vol donar el 10% promès a Colom, perquè aquella font d'or i plata i perles li va molt bé a un rei que sap molt bé com gastar tot el que té i tot el que no té en mil guerres a centre Europa. Els exercits són molt cars.

h) Els Colom responen molt fermament això que ha dit la família Pinzón i el fiscal: presenten la reial cèdula dels Catòlics a Colom de 1497 on li reconeixen el "diezmo y el ochavo" sobre els negocis amb Amèrica. Presenten, també, la carta dels Catòlics a certs veïns de Palos, abril de 1492, dient-los que tenen l'obligació de donar-li tres caravel·les armades per cert temps. I nomena Colom capità de l'expedició. I també la Real provisión de 30-IV-1492 sobre les caravel·les de Colom (VIII, 123 ss).

Tot això ja ha estat vist i tractat en sumaris d'anteriors plets, la qual cosa deixa clara l'honestetat que falta en l'actuació de la Corona. Però, tant és, el fiscal actua com li manen.

i) De fet, el procurador dels Colom demana una sentència ràpida perquè els documents proven la veritat. El fiscal fa com si sentís ploure i torna a repetir que, Pinzón fou l'artífex de tot, que Colom el va enganyar i tot el contrari del que diuen els documents reials que l'altra part presenta.

j) I tot seguit el fiscal pregunta a tots els testimonis “si saben, creen vieron o an oydo” que las Capitulaciones de Santa Fe “son cosa muy dañosa y perjudicial y enormesima lesion a la corona real”, i els testimonis que ell aporta diran que si, que “seria muy dañoso e pejudicial y enorme lesion contra estos rreynos de Castilla”, “grandissimo daño e perjudicial y enorme lesion contra estos rreynos de Castilla”, “grandissimo daño y perjuyzio y lesion enorme a la corona de Castilla” (VIII, 169 ss).

I els seus testimonis, en contra del que diu tota la documentació aportada, seguiran dient que Pinzón ja tenia “avisos e notiçia” de les noves terres per una escriptura del Papa Innocenci VIII, i que les tres caravel·les eren de Pinzón, i que tot això era i és de domini públic. El fiscal preguntarà als testimonis -fixeu-vos quines preguntes més peregrines- “si saben lo que conbiene al bien publico de las dichas Yndias... es que todos los officios de visorreys gobernadores e todos los otros officios de jurisdiccion e de gobernacion ean puestos e probeydos en todo tiempo para siempre jamas por los rreys que son y fueran de Castilla”. Què havia de respondre un testimoni dels fets a aquesta mena de preguntes?

I pregunta el fiscal: “si saben que Martin Alonso Pinçon tenia avisos e notiçia de las dichas Yndias... por una escriptura que havia trydo de Roma la librería del Papa Ynoçençio e que por virtud de la dicha escriptura el dicho Martin Alonso Pinçon avia puesto en platica... y aparejaba de yr a hazer el dicho descubrimiento de las dichas Yndias a su costa con tres navios suyos que tenia lo qual hera de antes quel dicho Colon tuviese notiçia de las dichas ni tratase de las yr a descubrir y que esto es ansi publica voz e fama”

(VIII, 169 ss). I naturalment trobarà el fiscal molta gent que dirà que sí, sota jurament alhora que l'altra part en trobarà molts que juraran el contrari.

I així, sense deixar parlar als documents que donen la raó a uns i no als altres, aniran omplint volums i volums, quilos i quilos de paper, anys i anys de plets.

k) Tampoc falten testimonis que diuen que l'actual virrei ha cobrat “ochavos” que no li pertanyen, que donen càrrecs a Amèrica a canvi de diners, que els jutges que allà es nomenen ho fan tot molt lent i molt malament (quina barra!!) i etcètera, etcètera (VIII, 204 ss). El fiscal busca i troba testimonis, multitud, a diversos llocs d'Andalusia i a Santo Domingo que repeteixen la mateixa partitura.

l) Lluís Colom també aporta molts testimonis que parlen molt clar, no cal que repetim el què. I afegeix que Castella ha guanyat molt d'or i plata, perles, etc., per la causa de Colom i que ben agraits que li han d'estar els monarques castellans. Tampoc aquest recurs a la comptabilitat de l'altre part li serví de res.

L'ALTRE MAPA

Ja diuen els editors d'aquests volums que això del mapa de Roma és un invent. Si afegim el suposat mapa de Toscanelli, és motiu per aclarir un tema que és de sentit comú: quan Colom surt a descobrir no hi havia (no hi podia haver) cap mapa d'un lloc que era ignot. Els bacallaners i potser algú més hi van arribar abans però el seu limitadíssim coneixement d'Amèrica els impedia dibuixar cap mena de mapa. Ni falta que li feia a Colom cap mena de mapa, diguem-ho d'una vegada, només

necessitava saber la distància en dies de navegació (o sigui, la longitud i la latitud d'aquelles terres) a més d'un detall que no apareix en els mapes: els vents que permeten arribar i tornar abans no s'acabin l'aigua i els aliments.

Els mapes que coneixem d'aquella època es basaven, al cartografiar l'Atlàntic, en la llegenda: les Hespèrides, la Anti-illa o illa de les set ciutats -on va anar Don Rodrigo després de la seva derrota pels moros amb set bisbes i va fundar a l'illa set ciutats, una per a cada bisbe-, i cada mapa hi afegia un munt d'illes, però cadascun en nombre diferent i cadascun en llocs diferents.

I no oblidem, tampoc, una altra cosa que ens diu el sentit comú. Calen uns quants viatges i llargs per poder començar a cartografiar Amèrica.

Qualsevol mapa que indiqués positivament l'existència d'Amèrica hauria fet famosíssim al posseïdor ja que indicaria que ell mateix o algú altre ja hi havia anat. El mateix Papa, si tenia un mapa així, podria haver aconseguit un imperi enorme utilitzant els seus diners i la bandera del seu Estat.

Només es podia descobrir Amèrica perquè cap mapa assenyalava la seva existència.

Bibliografia

“El Imperio español de Colón a Magallanes”. Hug, Thomas. Editorial Planeta. Barcelona 2003.

Hug Thomas ha esdevingut un hispanista de gran renom en l'àmbit

històric, en aquesta obra ressegueix els primers anys d'allò que havien de ser les Índies Occidentals i que esdevindrien les primeres pedres en aquell “imperi on mai no es ponía el sol”.

Un bon nombre de les vuit-centes quaranta pàgines impreses d'aquesta obra s'esmercen en presentar la personalitat dels germans Colom i des seus col·laboradors en tot el procés de preparació i descoberta del Nou Món. També tracta sobre l'activitat dels conqueridors i tot, exhaustivament.

Així, l'historiador britànic conta les grans fites de la conquesta que va originar el descobriment i posteriors viatges. Ho fa amb tanta precisió que explica, fins i tot, les aventures més personals dels protagonistes, fa la impressió que ho sap tot de tothom.

Hi trobem relatats fets extraordinaris de castellans, bascos, catalans i extremenys que si bé endegaren accions considerades pel autor de gran valentia, també és cert que es deixaren portar per l'afany de trobar or i d'esclavitzar els indígenes.

És, al cap i a la fi, un retrat viu del món que varen viure Colom, Ballester, Margarit, Bernat Buil a les terres descobertes, així com, des de la Península Ferran, Isabel, Santàngel, Cabrero, Sanchis...ho feren.

Si la lectura es fa interessant per la descripció a la menuda de fets històrics, al llarg de gairebé mig segle, s'endeuina i això ja només llegint l'índex, que aquest voluminós treball gairebé res no aporta sobre la personalitat del Descobridor i de les seves relacions familiars.

S'ha de dir, amb tot, l'aportació de certa novetat que es relata en començar

el llibre. Consisteix aquesta aportació en l'esment de la família Cibo de Gènova a la qual pertanyia el Papa Innocenci III, que quan era Cardenal hauria pogut ser pare del Descobridor, ja que a les dates del naixement d'aquest, es trobava a Palerm. Aquesta ciutat , per cert, estava sota el domini de la corona catalana.

Així, doncs, la intensa tasca de l'historiador es redueix gairebé a una repetició dels continguts de la tesi genovesa i de les seves conseqüències , amanides per l'esperit de "la hispanidad".

J. A. S.

El retorno de Colón, 1874. Museu Nacional d'Història, Buenos Aires

OMNIUM CULTURAL